

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך לה, תשמ"ד

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

הומונימים מורפורלוגיים

סיפום תגובות הקוראים

ברשימתי "דוגמות מיוחדות של הומונימיות" (לשוננו לעם, מחזור לד, עמ' 167) פניתי אל הקוראים בבקשה שימציאו לי זוגות נוספים של הומונימים מורפורלוגיים: הבקשה נשאה פרי וזיכתה אותי בתשובות של כמה קוראים, ואלו הם: פרופ' שרגא אירמאי מן הטכניון, גב' רחל בלומנטל (תל-אביב), מר שמעון וגה ממשרד החינוך, גב' רחל כהן (מעגן מיכאל), עו"ד רפאל לוי ממכון התקנים, ד"ר מרדכי מישור מן הצוות של המילון ההיסטורי של האקדמיה, ד"ר משה קטן (ירושלים), גב' הדסה קנטור מן האוניברסיטה בראילן. במכתבים — תגובות והערות שונות על דברי רשימתי ואף רשימות הומונימים מורפורלוגיים, מהן קצרות ומהן ארוכות. ככל מחבר, שמחתי לראות שדברי נקראו ואף הביאו לידי עשייה; לכל הכותבים אני מודה על מה שלמדתי מהם, ובייחוד לאלה שקיבלו את הזמנתי להשתתף ב"משחק הבלשני" שהצעתי להם ושלחו לי זוגות מלים מן הסוג שביקשתי. בבואי לסכם את תשובותיהם אחזור מקודם בקיצור על "כללי המשחק". לפי ההגדרה שברשימתי הומונימים מורפורלוגיים הם זוגות מלים (או אף קבוצות מלים) הממלאים תנאים אלו:

א. המלים של כל קבוצה הן ערכים מילוניים (לְקַסְמוֹת) — ולא צורות נטויות של ערך;

ב. הן שייכות לחלק אחד מחלקי הדיבר;

ג. הן שוות זו לזו בהגייתן ובכתיבתן בכל צורותיהן הנטויות;

ד. הן גזרות משרשים עבריים השונים בהגאיהם (באותיותיהם), או ממלים עבריות שונות בהגאיהן;

ה. הן שונות במשמעויותיהן.

מפוח התנאים א-ג אין לקבל בסוג הומונימים אלו זוגות כגון "אֶפְעָה₁", שם-עצם המציין מין נחש, ו"אֶפְעָה₂", צורת הפועל "פעה", בניין קל, עתיד מדבר; או "נָעִים₁", שם-תואר מן השורש "נעם", ו"נָעִים₂", רבים של הבינוני קל מן השורש "נוע". מפוח תנאי ד לא נכלל כאן זוג כגון "שָׁבַת₁" שהוראתה 'ישיבה', מן השורש "שבת", ו"שָׁבַת₂" שהיא מין תבלין, מלה שאולה אולי מן הסורית. אשר לצורות פועליות, מקור או בינוני, המשמשות פשמות-עצם, קשה לחליט בכל מקרה, מתי הן ערכים עצמאיים ומתי הן עדיין צורות נטויות של הפועל שממנו נגזרו, ונהגתי בזה לפי ההכרעות של אבן-שושן: לכן לא פללתי כאן זוג כגון "מוֹעֵד₁", משורש "יעד", שהוא "זמן קבוע, חג", ו"מוֹעֵד₂" שהוא "נכשל", בינוני של "מעד", פי צורה אחרונה זו לא מובאת במילון פערך (תנאי א). מאותה סיבה לא נכלל הזוג "הוֹשֵׁב₁" בניין הופעל של "שוב" ו"הוֹשֵׁב₂" בניין הופעל של "ישב" — פי גם אם רואים כל בניין פערך לעצמו, יש טעם לשייך את הפועל לפיעל ואת ההופעל להפעיל.

הארכתי בכל הפרטים האלה, פי נכשלו בהם אחדים

משולחי הרשימות, והכניסו ברשימותיהם מלים שאינן מן הסוג שאנו דנים בו כאן.

ולסיום הריני מציע כאן רשימה שנייה של הומונימים מורפולוגיים, פרי של הצעות הקוראים ושל חיפוש נוסף משלי. מלבד מלים שאינן מקיימות את התנאים שהתנינו לא נכללו מלים נדירות או פיוטיות או מסופקות מפל סיבה שהיא — והקורא יכול למצוא זוגות נוספים פאלה פשיעיין ב"מילון החדש" בערכים: "בְּלִימָה, דוּמָה, הַתִּיש, חִיס (מילון של בן-יהודה). מַעַל, צָבִי, צִיץ, רַב". פשנתבונן ברשימה דלהלן בכללותה, נעמוד על העובדה, כי זוגות השרשים הגורמים להינצרותם של הומונימים הם במיוחד שורשי פ"י/ע"ו (דוגמות 8, 9, 16, 17, 18, 19). אחרי אלה, באים שורשי פ"י/פ"מ (דוגמות 2 ו-13) ושורשי פ"נ/ע"ע (דוגמות 3, 5, 22).

*9. הוֹבֵישׁ, — שורש "בוש", צורה אחרת של "הִבִּישׁ" — "גרם בושה".

הוֹבִישׁ₂ — שורש "יבש" — "ייבש".

10. הַמְרָאָה₁ — שורש "מרא" — "התחלת הטיסה".
הַמְרָאָה₂ — שורש "מרה" — "סירוב".

11. הַנְּאָה₁ — שורש "הנה" — "עונג".

הַנְּאָה₂ — שורש "נוא" — "מניעה".

12. חָלַי — שורש "חול" — "רקד, קרה".

מספור הדוגמאות הוא המשך למספור שברשימה הקודמת.

קָלָה₂ — שורש "חיל" — "חש כאבים, פחד". ויש עוד
בניינים הומונימיים משני השרשים האלה, ואף מהם ומן
השורש "חלל".

13. מוֹנֶה₁ — שורש "מנה" — "המספר העליון
בשבר", "מכשיר מדידה" לחשמל, מים, וכד'.
מוֹנֶה₂ — שורש "ינה" — "לוחץ, מציק".
14. מוֹסֵר₁ — שורש "יסר" — "תוכחה".
מוֹסֵר₂ — שורש "אסר" — "חבל". וראה מס' 8 ברשימה
הקודמת.

15. מוֹסֵר₁ — שורש "מסר" — "מלשין".
מוֹסֵר₂ — שורש "אסר" — "חבל".

16. מוֹעֵד₁ — שורש "עוד" — "מוזהר".
מוֹעֵד₂ — שורש "יעד" — "מופנה" ("אנה פניך
מעדות?" יחזקאל כא, כא).

17. מוֹעֵף₁ — שורש "עוף" — "מוטס".
מוֹעֵף₂ — שורש "יעף" — "עייף".

18. מוֹצֵק₁ — שורש "יצק" — "מותך".
מוֹצֵק₂ — שורש "צוק" — "לחוצץ".

19. מוֹשֵׁט₁ — שורש "ישט" — "שלוח, פרוש".
מוֹשֵׁט₂ — שורש "שוט" — "שמיטים אותו".

20. מְחִיצָה₁ — שורש "מחץ" — "פציעה".

מְחִיצָה² — שורש "חיץ", צורה אחרת של "מְחִיצָה" —
"דופן".

21. מְקַשֶּׁה¹ — שורש "קשה" — "עשוי גוש אחד".
מְקַשֶּׁה² — מן "קישוא" — "שדה קישואים" (ואמנם יש
למלה זו צורות ריבוי נוספות על אלו של בת-זוגה).

22. מְשָׁקוּן — שורש "שקק" — "רעש".
מְשָׁקוּן² — שורש "נשק" — "מקום חיבור".

23. שְׁתִּיָּה¹ — מן "שָׁת", שורש "שית" — "יסוד"
("אבן השתייה").
שְׁתִּיָּה² — שורש "שתה" — "גמיאת משקה".

חיים אהרנוביץ

בעלן — בעל הנאה

רש"י פִּין ב"האוצר" שלו גרס בעלן מלשון בלע בהיפוך
אותיות, כלומר: גרגרן, רעבתן, בעלן, הלהוט לזלילה
וְלִסְבִּיָּאָה. ישראל חיים טביוב ציין בספקנות קמעא: "בעלן
(בעלנ'תא, בעלנים, בעלנות), ואולי 'בלען'¹. עמנואל
אולסבנגר, שהסיח בזה עם דב סדן², בנה את הטיעון שבעלן הוא

1. כתבי י"ח טביוב, היסודות העבריים בו'ארגון, ברלין תרפ"ג.

2. ראה "בעלן", דב סדן, לשוננו לעם, ניסן-איר תשכ"א.